

Beszéd a püspöki szinóduson (2012)

Rowan Williams

Vatikánváros, 2012. okt. 11. (Zenit.org)

„Teljesen embernek lenni azt jelenti, hogy újjá vagyunk teremtve Krisztus emberségének képmására”

*Szentséges Atya, Tisztelendő Atyák,
Testvéreim és Nővéreim Krisztusban – Kedves Barátaim!*

1.) Nagy megtiszteltetés számomra a Szentatya fölkérése arra, hogy e találkozón beszéljek: amint a zsoltáros mondja „Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.”¹ Amikor a szinóduson a püspökök egybegyűlnek Krisztus egész népének javára, akkor ez azon gyakorlatok egyike, melyek fönntartják Krisztus Egyházának egységét. Ma különösen is emlékeznünk kell a II. Vatikáni Zsinat nagy eseményre – amikor a testvérek egységben gyűltek össze, „fratres in unum” –, s amely oly sokat tett az Egyház egészségéért, és segítette abban, hogy az Egyház oly sokat visszanyerjen abból az energiából, amely ahhoz szükséges, hogy eredményesen hirdessük Jézus Krisztus Örömhírét korunkban. Az én nemzedékemből sokak számára – még a Római Katolikus Egyház határain túl is – e zsinat sokat ígérő jel volt, annak jele, hogy az Egyház eléggé erős ahhoz, hogy néhány igényesen komoly kérdést tegyen föl saját magának arra vonatkozólag, vajon kultúrája és szerkezete megfelelnek-e föladatának: vajon képes-e megosztani az evangéliumot a modern világ bonyolult, gyakran lázadó, mindig nyugtalan szellemével.

2.) A zsinat, nagyon sok szempontból, újra fölfedezte az evangélium hirdetésének ügyét és szenvedélyét. Nemcsak az Egyház saját életének megújítására, hanem a világban való hitelességére is összpontosított. A Lumen gentium vagy a Gaudium et spes olyan szövegek, amelyek egy friss és örömteli látomást vázoltak föl arról, hogy Krisztus földi Testében élő változatlan valósága a Szentlélek ajándékának köszönhetően miként beszélhet új szavakkal korunk társadalmához, sőt a más hitűekhez is. Nem meglepő tehát, hogy ötven évvel később, még mindig jórészt ugyanazokkal a kérdésekkel s következményekkel küszködünk, melyeket a zsinat vetett föl. Úgy gondolom, e Szinódusnak az új evangelizációra irányuló figyelme szintén folytatja a zsinat örökségének föltárását.

3.) A II. Vatikáni Zsinat teológiájának egyik legfontosabb szempontja azonban a keresztény embertan megújítása volt. A kegyelem és természet kapcsolatának az emberi lények fölépítésében tárgyalt, sokszor erőltetett és mesterkéltségekkel újskolasztikus elmélete helyett a zsinat egy olyan teológia legfontosabb belátásaira épített, amely korábbi és gazdagabb forrásokhoz tért vissza – az olyan spirituális lángelmék teológiájára gondolhatunk, mint Henri de Lubac. Lubac emlékeztetett bennünket arra, mit is jelentett a korai és középkori kereszténység számára egy olyan emberségről beszélni, amely Isten

1 „Milyen jó és milyen gyönyörűséges, amikor a testvérek egységben laknak!” – Zsolt 133,1.

képmására teremtett, s egy olyan kegyelemről, amely tökéletesíti és átalakítja e képmást, amelyet oly soká elfedett megszokott „embertelenség”-ünk. Ennek fényében az evangélium hirdetése annak hirdetését jelenti, hogy végre lehetséges igazán embernek lennünk: a katolikus és keresztény hit egy „igazi humanizmus” – hogy a múlt század egy másik lángelméjének, Jacques Maritainnek a kifejezését alkalmazzuk.²

4.) Ugyanakkor Lubac egészen egyértelmű avval kapcsolatban, mit nem jelent ez. Az evangélium hirdetésének föladatát nem helyettesítjük egy „humanizáló” mozgalommal. „Tegyünk emberivé a kereszténnyé tétel előtt?” – kérdezi – „Amennyiben e vállalkozás sikerrel jár, a kereszténység elkésett: helyét már elfoglalta valami más. S ki gondolja azt, hogy a kereszténység nem képes emberivé tenni?” Így ír Lubac a Hit paradoxonai című csodálatos aforizmagyűjteményében.³ Maga a hit alakítja az emberivé formáló munkát, s e humanista vállalkozás üres lesz az emberségnek a Második Ádámban adott meghatározása nélkül. Az evangelizációnak – akár régi, akár új alakjában – abban a mélységes bizalomban kell gyökereznie, hogy az emberségnek egy jól meghatározott célját, az emberi életnek egy jól meghatározható alakját tudjuk megmutatni és megosztani a világgal. Sok módon ki lehet ezt fejteni, ezen rövid megjegyzésekben egyetlen szempontra szeretnék különösen is összpontosítani.

5.) Teljesen embernek lenni azt jelenti, hogy újjá vagyunk teremtve Krisztus emberségének képmására. Eme emberség pedig az örök Fiú az örök Atyával való kapcsolatának tökéletes emberi „fordítása”, egy szerető és imádó önatadásban megvalósuló kapcsolat, az életnek a Másik felé való kiárasztása. Így az az emberség, amelybe belenövünk a Lélekben, az az emberség, amelyet meg akarunk osztani a világgal Krisztus megváltó művének gyümölcseként, egy szemlélődő emberség. Szent Edit Stein állapította meg, hogy akkor kezdjük megérteni a teológiát, amikor úgy látjuk Istent mint az „Első Teológus”-t, aki először mondja ki az isteni élet valóságát, mert „az Istenről szóló minden beszéd föltételezi Isten saját beszédét”. Hasonlóképpen mondhatjuk, hogy akkor kezdjük megérteni a szemlélődést, amikor Istent az első szemlélődőnek látjuk, mint a Másikra irányuló önzetlen figyelem örök mintáját, amely nem halált, hanem életet hoz a szemlélődő valójának. Isten minden szemlélése föltételezi Isten Önmagában elmerülő és örömteli tudását saját magáról és saját maga szemlélését a Szentháromság életében.

6.) Olyan szemlélődőnek lenni, mint Krisztus, azt jelenti, hogy nyitottak vagyunk mindarra a teljességre, amelyet az Atya szívünkbe akar árasztani. Ha tudatunk nyugodt és kész a befogadásra, ha Istenre s önmagunkra vonatkozó, saját magunk teremtette fantáziaképeink elcsöndesedtek, akkor végre azon a ponton vagyunk, ahol elkezdődhet növekedésünk. Az az arc pedig, amelyet meg kell mutatnunk világunknak, egy olyan emberiség arca, amely szüntelenül növekszik a szeretet felé. Egy olyan emberiségé, amelyet tekintetének célpontja oly örömmel tölt el s olyannyira magával ragad, hogy készen állunk egy végtelen utazásra annak érdekében, hogy még mélyebbre hatoljunk e valóságba, a szentháromságos élet szívébe. Szent Pál beszél arról, hogy „födetlen arccal tükrözzük vissza az Úr dicsőségét” (2Kor 3,18), s hogy egyre nagyobb ragyogással alakulunk át. Ezt az arcot akarjuk megmutatni embertársainknak.

2 JACQUES MARITAIN: Az igazi humanizmus, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény – Szent István Társulat, Budapest, 1996.

3 HENRI DE LUBAC: Paradoxes of Faith, Ignatius Press, San Francisco, 1987. Franciául Paradoxe et Mystère de l'Église, Aubier-Montaigne, Paris, 1967.

7.) S nem azért törekszünk erre, mivel valami olyan egyéni „vallásos élmény”-t keresünk, amellyel biztonságban és szentnek érezhetjük magunkat. Azért törekszünk erre, mivel eme, az Isten fénye felé forduló, önfelelt krisztusi tekintetben megtanuljuk, miként tekintünk egymásra s Isten egész teremtésére. A korai Egyházban nagyon világosan tudatában voltak annak, hogy attól az önmegértéstől vagy önmagunk szemlélésétől, amely megtanít bennünket mohó ösztöneink és sóvárgó vágyaink megfegyverzésére, tovább kell lépnünk a „természetes szemlélődés”-hez, amely érzékeli és tiszteli Isten bölcsességét a világ rendjében, s megengedi számunkra, hogy a teremtett valóságot valóban olyannak lássuk, amilyen az Isten szemében – ahelyett, hogy használatunk eszközeként vagy uralmunk tárgyaként tekintenénk rá. Onnan pedig a kegyelem továbbvezet majd bennünket az igazi „teológiá”-hoz [istenismerethez], az Istenre irányuló ama csöndes tekintethez, amely minden tanítványság végcélja.

8.) Ebből a szempontból nézve a szemlélődés egyáltalán nem pusztán egy azon sok dolog közül, amit a keresztények művelnek: az imádság, a liturgia, a művészet és erkölcs kulcsa, egy olyan megújult emberiség lényegéhez vezető kulcs, amely képes szabadon tekinteni a világra és más személyekre a világban – olyan szabadsággal, mely megszabadult a saját magára irányuló, szerezni vágyó rögzült magatartásformáktól, s attól a torz megértéstől, amely belőlük források. Merészen fogalmazva, a szemlélődés a végső válasz arra a valótlan és esztelen világra, amelyben gazdasági rendszerünknek, reklámkultúránknak és zűrzavaros, fölül nem vizsgált érzelmeinknek köszönhetően lakozunk. A szemlélődés gyakorlatának elsajátítása annak megtanulását jelenti, ami ahhoz szükséges, hogy igazul és őszintén és szeretettel éljünk. Mélységesen forradalmi úgyról van tehát szó.

9.) Thomas Merton önéletrajzában egy olyan tapasztalatáról számol be, amelyben nem sokkal az után volt része, hogy belépett abba a monostorba, ahol egész hátralévő életét szándékozott eltölteni. Influenzás lett, néhány napig a betegszobában kellett maradnia. Amint elmondja, úgy érezte, titkos öröm tölti el e gondolatra: „Most végre magányban lehetek, és sok időm lesz az imádságra”, s „mindent megtehetek, amit akarok, ahelyett, hogy futkosnom kell a csengőszó szerint”. Kénytelen belátni, hogy e hozzáállása világossá teszi, „Rossz hajlamaim [...] egytől egyig belopóztak velem a monostorba és vallásos mezbe bújtak: lelki torkosság, lelki érzékiség, lelki gőg”.⁴ Másképpen fogalmazva, Merton megkísérel keresztény életet élni egy olyan ember érzelmi berendezésével, aki még mindig szorosan kapcsolódik az egyéni kielégüléshez. A figyelmeztetés erőteljes: az evangelizációban nagyon vigyáznunk kell arra, hogy ne egyszerűen arról győzzük meg az embereket, hogy Istenre és a lélek életére alkalmazzák mindazokat a drámára, izgalomra és öndicsőítésre irányuló vágyakat, amelyekben mindennapjainkban oly sokszor elmerülünk. Néhány évtizeddel ezelőtt még erőteljesebben fogalmazta meg ugyanezt Jacob Needleman vallástudós, az *Elveszett kereszténység* című, vitákat kiváltó s állásfoglalásra készítő könyvében: az evangélium szavai, írja, olyan emberi lényekhez szólnak, akik „még nem léteznek”.⁵ Azaz, ha életadó módon válaszolunk az evangélium fölszólítására, akkor át kell alakítanunk teljes valónkat, érzéseinket, gondolatainkat és elképzeléseinket. A hitre való megterés nem egyszerűen vélekedések egy

4 THOMAS MERTON: *A hétlépcsős hegy*, Szent István Társulat, Budapest, 1991, 359. Dr. Lukács László fordítását az idézetben némileg módosítottam.

5 JACOB NEEDLEMAN: *Lost Christianity. A Journey of Rediscovery*, Doubleday, Garden City, N.Y., 1980.

bizonyos új halmazának átvételét jelenti, hanem azt, hogy új személlyé válunk, olyan-
ná, aki Jézus Krisztus által közösségben van Istennel és másokkal.

10.) A szemlélődés lényeges eleme ezen átalakulási folyamatnak. Megtanulni Istenhez fordulni a saját azonnali kielégülésemre való tekintet nélkül, megtanulni fölülvizsgálni és viszonylagossá tenni a bennem ébredő sóvárgó vágyakat és képzeletszüleményeket – ez azt jelenti, hogy megengedem Istennek, hogy Isten legyen, s így megengedem, hogy Krisztus imája, Istennek Istenhez való saját kapcsolata keljék életre bennem. A Szentlélek segítségül hívásának az a lényege, hogy arra kérem a Szentháromság harmadik személyét: lépjen be szellemembe s hozza meg azt a világosságot, amire szükségem van ahhoz, hogy lássam, hol vagyok sóvárgásaim és képzeletszüleményeim foglya, s hogy adjon nekem türelmet és csöndességet, amint Isten fénye és szeretete átjárja benső életem. Csakis akkor fo-gok megszabadulni attól, hogy Isten ajándékaival úgy bánjak, mintha csak egyéni boldogságkeresésem vagy mások fölötti uralmam újabb eszközei volnának, ha ez elkezdődik életemben. E folyamat kiteljesedése közepette, szabadabbá válok arra – Szent Ágostonnal szólva –, hogy tudjam „emberi módon szeretni az embereket”.⁶ Nem azért szeretni őket, amit ígérhetnek nekem; nem azért szeretni őket, mintha tartós biztonságot és vigasztalást nyújthatnának nekem; hanem úgy szeretni őket, mint törékeny társaimat, akik szintén Isten teremtményei, és akiket Ő megtart szeretetében. Fölfedezem (amint előbb megjegyeztük), miként lássak más személyeket és dolgokat annak, amik ők Istennel való kapcsolatukban, ahelyett hogy (amint előbb megjegyeztük) magamra vonatkoztatnám őket. Mind a valódi igazságosság, mind a valódi szeretet e ponton gyökerezik.

11.) Ama emberi arc, amelyet a keresztények meg akarnak mutatni a világnak, egy ilyen, igazságosság és szeretet által megjelölt arc. Ily módon egy a szemlélődés által alakított arc, a csönd gyakorlása és az ént rabszolgává tevő tárgyaktól és a meg nem vizsgált, csalóka ösztönöktől való távolságvétel fegyelme által alakított arc. Amennyiben az evangelizáció azon múlik, hogy megmutatjuk a világnak ama „födetlen” emberi arcot, amely a Fiúnak az Atya felé forduló arcát tükrözi vissza, akkor együtt kell járnia egy ilyen imádságot és gyakorlatot elősegítő és terjesztő komoly elkötelezettséggel. Nem szükséges hozzátenni, hogy egyáltalán nem amellet érvelünk, mintha a „benső” átalakulás fontosabb volna az igazságos cselekvésnél. Sokkal inkább annak hangsúlyozásáról van szó, hogy az a világosság és energia, amelyre az igazságos cselekvéshez szükségünk van, követeli meg tőlünk, hogy helyet biztosítsunk az igazságnak, annak érdekében, hogy Isten valósága érzékelhetővé váljék. Máskülönben az igazságosság és béke keresése emberi akaratunk olyan újabb ténykedése lesz, melyet aláás emberi önbecsapásunk. A két hívás egymástól elválaszthatatlan; „imádságra és igaz cselekvésre” szóló hívás, amint a protestáns vértanú, Dietrich Bonhoeffer írta le a börtönben 1944-ben. Az igazi imádság megtisztítja a szándékot, a valódi igazságosság pedig megkerülhetetlen föladat, amelyben azt az emberséget osztjuk meg másokkal és szabadítjuk föl másokban, amelyet mi magunk szemlélődő találkozásban fedezünk föl.

12.) Manapság azok, akik kevésbé ismerik az Egyház intézményeit és hierarchikus berendezkedését, s kevésbé törődnek ugyanezekkel, gyakran vonzódnak azon életekhez, amelyek megmutatnak valamit az imént elhangzottakból. Ezen életek kihívást is jelentenek számukra. Az új és megújult vallásos közösségek érnek el leghatásosabban

6 Confessiones IV. 7.

azokhoz, akik soha sem ismerték a hitet, vagy elhagyták azt mint valami üres, elavult dolgot. Amikor korunk keresztény történetének megírásáról van szó – különösen, de nem kizárólagos tekintettel Európára és Észak-Amerikára –, látnunk kell, mennyire központi és eleven volt az olyan helyek tanúsága, mint Taizé vagy Bose, de gondolnunk kell olyan hagyományosabb közösségekre is, amelyek egy olyan emberség fölfedezésének gyújtópontjai lettek, amely átfogóbb és mélyebb társadalmi megszokásainknál. S az olyan nagy szellemi-lelki hálózatok, mint a Sant' Egidio, a Focolare, Communio e Liberazione – ezek szintén ugyanazt a jelenséget mutatják: helyet adnak egy mélyebben emberi látomásnak, mert sokféle módon mindannyian egy olyan fegyelmét ajánlják föl a személyes és közösségi életnek, melynek lényege, hogy Jézus valóságát engedjék életre kelni magunkban.

13.) S amint e példák mutatják, a szóban forgó vonzerő és kihívás olyan elköteleződéseket és lelkesedést vált ki, amelyek átlépnek a történetileg kialakult felekezeti határokra. Napjainkban hozzászoktunk ahhoz, hogy a „spirituális ökumenizmus” sürgető fontosságáról beszéljünk; nem szabad azonban, hogy ez valamiképpen a spirituális és az intézményes szembeállításához vezessen, vagy ahhoz, hogy a különleges elkötelezettségeket egy általános keresztény együttérzés fogalmával helyettesítse. Ha erőteljes és gazdag fogalmunk van arról, mit jelent maga a „spirituális” szó, ha belátásunk olyan szentírási szakaszokra alapozzuk, mint a Második Korintusi levél imént fölidézett szakasza, akkor a spirituális ökumenizmust egy olyan közös vállalkozásnak fogjuk tekinteni, amelyben együtt keressük annak módjait, miként táplálhatjuk és tarthatjuk fenn a szemlélődés fegyelmét abban a reményben, hogy az az emberség arcát tárja föl nekünk. Ám különböző felekezetek keresztényeiként minél inkább távolságot tartunk egymástól, ez az arc annál kevésbé fog hitelesnek látszani. Épp most említettem a Focolare mozgalmat: biztosan emlékeznek rá, hogy Chiara Lubich spiritualitásának alapvető követelménye így hangzott: „egyesülj!” – válj egygyé a megfeszített és elhagyott Krisztussal, őáltala egyesülj az Atyával, légy egygyé mindazokkal, akik meghívást kaptak ezen egységre, s ily módon légy egygyé a világ legmélyebb szükségeivel! „Azok, akik az egységet élik [...] életükben megengedik magunknak, hogy egyre inkább behatoljanak Istenbe. Növekedésükben egyre közelebb jutnak Istenhez [...] s minél közelebb jutnak őhozzá, annál közelebb jutnak fivéreik s nővéreik szívéhez.”⁷ A szemlélődés habitusa megszabadít attól, hogy meggondolatlanul saját felsőbbrendűségem tudatában tekintsek más megkeresztelt hívőkre, s attól, hogy azt gondoljam, semmit sem tanulhatok tőlük. Amennyiben a szemlélődés habitusa segít abban, hogy minden tapasztalást ajándékként közelítsünk meg, állandóan meg kell kérdeznünk magunktól, hogy mi az, amit a testvér megoszthat velünk – még az a testvér is, akit valami elválaszt tőlünk vagy attól, amit mi teljes közösségnek gondolunk. „Quam bonum et quam jucundum...”

14.) Gyakorlatilag ez azt sugallja, hogy minden olyan kezdeményezés esetében, amelyben arról van szó, hogy új módon szólítsunk meg egy már nem gyakorló keresztény vagy kereszténység utáni közönséget, komolyan kell dolgoznunk azon, hogy e tevékenységünket miként alapozhatnánk valamely ökumenikusan gyakorolt szemlélődő praxisra. Amellett a nemzetközi liturgikus „kultúra” mellett, amelyet meglepő módon Taizé fejlesztett ki, s amely oly sok különböző ember számára megközelíthető, egy olyan hálózat, mint az erős bencés gyökerekkel és kapcsolatokkal rendelkező Keresztény Meditációs Közösségé (*World Community for Christian Meditation*) friss lehetőségeket

7 CHIARA LUBICH: Essential Writings, New City Press, Welwyn Garden City, 2007, 37.

hozott e területen. Ráadásul ez utóbbi közösség keményen dolgozott azon, hogy elérhetővé tegye a szemlélődés gyakorlatát a gyerekek és fiatalok számára, s ez olyasmi, amit a lehető legerőteljesebben bátorítanunk kell. Mivel saját magam láthattam – Britannia anglikán iskoláiban –, hogy mily erős lelkesedést válthat ki az e hagyomány szerinti meditáció fiatal gyermekekben, ezért meggyőződésem, hogy igen nagy lehetőség rejlik abban, hogy általa vezessük be a fiatalokat hitünk mélységeibe. Azok számára pedig, akik elsodródtak a rendszeres szentségi hitélettől, Taizé vagy a Keresztény Meditációs Közösség ritmusa és gyakorlatai gyakran a szentségek jelentette szívhez és a hit tűzhele helye melegéhez visszavezető utat jelentenek.

15.) Amit minden korosztály fölismer ezen gyakorlatokban, az, egészen egyszerűen, egy emberibb élet lehetősége – egy olyan életé, amelyben kevesebb az őrzőgő szerzésvágy, ahol helye van csöndnek, amely tanulásra való nyitottsággal jár együtt, s – ez a legfontosabb – amely annak tudatát is magába foglalja, hogy létezik egy megbízható s maradandó öröm. Ezt az önfeledtség fegyelmében fedezhetjük föl, s igencsak különbözik egyik vagy másik pillanatnyi indíttatásunk kielégülésétől. Amennyiben evangelizálásunk nem kezdeményezi mindezt, annak a veszélynek teszi ki magát, hogy a hitet át nem alakított emberi megszokásokra alapozva akarja fönntartani – avval a túlon túl ismerős következménnyel, hogy az Egyház szomorú módon nagyon is hasonlítani fog oly sok pusztán emberi intézményhez: azok aggodalmaival, nyugtalan sürgés-forgásával, versengésével és hatalomra törekvésével. Egy nagyon fontos értelemben egy igazi evangelizáló vállalkozás egyúttal mindig saját magunk újraevangelizálása lesz, újra fölfedezése annak, hogy keresztény hitünk miért sajátos, átalakító erejű – saját új emberiségünk újra megtalálása.

16.) S természetesen ez akkor történik a legeredményesebb módon, ha nem tervezük meg, vagy nem küzdünk érte. Hadd idézzem megint Lubac-ot: „Az fogja a legjobb választ adni saját kora szükségére, aki először is nem keresett választ rájuk”,⁸ s „Az, aki őszinteségre törekszik ahelyett, hogy önmaga elfeledésében keresné az igazságot, olyan, mint aki arra törekszik, hogy eltávolodjék mindentől ahelyett, hogy kinyílnék a szeretetre”.⁹ Az Örömhír bármely hirdetésének az ellensége az öntudatosság, s magától értetődő módon, ezt nem győzhetjük le még több öntudatossággal. Szent Pálhoz kell fordulnunk, s föl kell tennünk a kérdést: „Hová irányul tekintetünk?” Vajon aggodalommal tekintünk napjaink nehézségeire, a hitetlenség különböző alakzataira vagy a hitet és erkölcsöt érő fenyegetésekre, az intézmény gyöngeségeire? Vagy igyekszünk Jézusra tekinteni, Isten képmásának leplezetlen arcára, amelynek fényében észreveszünk ugyane képmás további visszatarozódását magunkban és felebarátainkban?

17.) Ez egyszerűen arra emlékeztet bennünket, hogy az evangelizáció mindig valami más túlsordulása – a tanítvány krisztusi érettségre vezető útja, nem a becsvágyó én, hanem a bennünk élő Lélek buzdításának és vonzásának útja. Remélem, miközben azon gondolkodunk, miként tehetjük ismét vonzóbbá és meghatározóvá az Örömhírt korunk embere számára, soha nem tévesztjük szem elől, miért meghatározó az saját magunk számára, mindannyiunk számára, akik különböző szolgálatokat végzünk. Ezért örömet kívánok Önöknek ezen eszmecserék közben – nem egyszerűen világosságot vagy eredményességet a tervezésben, hanem örömet Krisztus arcának megígért

8 I. m. 111–112.

9 Uo. 114.

szemlésében, s egymással való közösségünk ama beteljesedett örömeinek elővételezését
itt és most.

© Innovative Media Inc.

(Bakos Gergely OSB fordítása)

